

Meri-Helga Mantere

Vapauden taju

Kertomus Maija Juvaksesta ja Astrid Reposesta

neljänkymmentä vuotta sitten. Tässä
etelästä ja syntyi tällainen. Tässä
elää. On kuin "toisessa ilmassa." Njotuk-
tuus on ainoilta tärkeitä.

Vapauden taju

Meri-Helga Mantere

Vapauden taju

kertomus Maija Juvaksesta ja
Astrid Reposesta

*Yli neljä vuotta kestäneen tutkimisen, tutkailun, harhailun ja teks-
tien teon aikana olen ollut tekemisissä hyvin monien avuliiden,
asiantuntevien ja sydämellisten ihmisten kanssa. Heidä kertyi vuo-
si vuodelta yhä enemmän. Ilman heidän apuaan polkuni olisi ollut
vaikea kulkea, rohkeus olisi saattanut loppua, voimat hiipua. Suuri
osa löydöistä olisi jäänyt tekemättä. Monia koskettavia ja yllät-
täviä keskusteluja olen saanut käydä. Kiitos kaikille esilukijoille,
kommentojille, neuvoille, keskusteluun halukkaille, yhdelle dra-
maturgille, kahdelle historioitsijalle ja kahdelle kielimestarille sekä
monelle suurenmoiselle sanan saattajalle, kuvan tuojalle.*

– Tekijä.

Signe ja Ane Gyllenbergin säätiö on tukenut kirjahanketta.

© 2014 Meri-Helga Mantere

2. painos

Typografia, kuvankäsittely ja taitto: Gary Wornell, Mari von Boehm.

Kannen suunnittelu: Mari von Boehm

Toimittaja: Meri-Helga Mantere

Kustantaja: BoD – Books on Demand, Helsinki, Suomi

Valmistaja: BoD – Books on Demand, Norderstedt, Saksa

ISBN 978-952-318-342-1

*Omistettu steinerkoulujen ja steinerpäiväkotien lapsille,
nuorille ja aikuisille*

Sisällysluettelo

1		
	Reposen perhe saapuu Urjalaan	15
	Astrid, äitinsä ainoa lapsi	17
	Pelon ja vihan aika	23
	Astrid ja kätkeyty voitiinu	26
	Menestyvä ja kärsivä lukiolainen	31
	Uskoton Irja ja katuva Osmo	32
	Viriili Kalle ja masentunut Milda	38
2		
	Maija Guseff, rakastettu lapsi	46
	Pappa Leodor, Ukko Klemensin poika	50
	Hanna Helena Levanderin henkinen perintö	55
	Mäntyharjun kirkonkylä Maijan ympäristönä	61
	Sodan kaikuja	62
	Papan kuolema	63
	Mäntyharjulaiset ja sota	66
	Muistot sisällissodasta?	68
	Hömötiaisen kohtaaminen	71
	Pääkaupunkiin	73
	Maijan hiljaiselo?	77
3		
	Opiskeluaikoja ja vapauden haaveita	79
	20-luvun Helsinkiä	82
	Politiikkaa	84
	Astridin kätkeyty ahdistus	87
	Kotiseuturetket	90
	Miehiä Astridin ja Maijan elämässä	96
4		
	Perinnetutkimus ja murreosanastus ammatiksi	100
	Trulliakat	108
	Kahdessa maailmassa	110
	Kaukorannan kantaporukka	114

	Taloissa ja tantereilla, kirjeiden kertomaa	115
	Värmlannin metsäsuomalaisten luona	120
	Kalasoppaa ja sienimuhennosta	123
	Pröökien Kaisa	126
	Sammon arvoitus	130
	Kokemuksia Tartosta	133
	Professori Rapola ja äksy luontokappale	140
5		
	Epäilyksiä ja etsintää	149
	Astrid nuorten omaistensa silmin	151
6		
	Antroposofia ja Kersti Bergrothin opintopiiri	154
	Antroposofisesta hengentieteestä	158
	Henkiset harjoitukset	162
	Steiner, Ahlman ja vapaus	166
	Hengen voimin ihmisyyden puolesta	170
7		
	Päiväkirja ja kellarin sissijoukko	173
	Astrid ja Aleksis Kiven vuoret	176
	Maija ja Lönnrot	181
	Kristinusko kyllä. Kirkon auktoriteetti ei	185
	Kuka Vladimir Solovjev?	189
	Välipaloja	192
	Oireellista-palsta	193
	Kesäseminaari ja Heuserin pedagogiikka	197
8		
	Uusia toimintamuotoja	201
	Kummitädin läsnäolo	206
9		
	Astrid ja lapset	210
	Kesän autuus ja onni	215
	Lapsi lapsena ja opettajana	217
	Lapsi ja materia	220
	Lahjat	221
	Lasten tulevaisuus	224

Vierailijat kaupungista	226
Aavistuksia	227
Tukholmassa ristiliput liehuvat	232
Suomi joutuu sotaan	236
10	
”Rauha” ja Astridin äärimmäinen protesti	239
Astridin muisto	244
Mitä hauskaa muistat äidistä?	246
11	
Välirauhan aikaa	249
Tulevaisuuden visio	251
Pommituksia ja ruokajonoja	253
Miten sota-ajan lapsia ilahdutetaan?	258
12	
Herajoen koulu	261
Kurun erämaassa	269
Käytännön haasteita	270
Lasten puolesta	275
Steinerpedagogiikkaa korpikylässä	277
Oppimisen iloa ja materiaalisia esteitä	279
Talkoopomona	284
Betlehemin seimi	289
Yksin ja yhdessä	293
Opettajan kesä ja auringon pimennys	297
Isä ja Annika	298
Kiviseinien sisällä	300
13	
Korkealla mäellä Porvoonjoen mutkassa	302
Merkkejä henkien taistelusta	305
”Mikko ja Merukka”- kirjan taika	307
Alakoulussa pettyneenä, Porvoossa löytöretkillä	313
Pelkoja ja psyyken vahvistuksia	315
Helmi-täti kylässä	318
Erokauhu	320

14		
	Erossa ja eksyksissä	321
	Savupommeja, näpistelyä ja ilkivaltaa	327
	Tolkkua iltoihin	330
	Kaksi erilaista kesänviettoa	332
15		
	Luottamuksen paluu	336
	Toivoton tapaus	338
	Maija ja varttuva veljentytär	343
16		
	Maija steinerkoulun perustamistyössä	345
	Kenen kanssa yhdistää voimansa kouluhankkeessa?	347
	Uudistusmielisyys ja suomalainen koululaitos	350
	Kaisu Virkkusen tulo maanantairyhmään	354
	”Tämä koulu on riemastuttava”	357
	Maija löytää Rudolf Grossen	360
17		
	Vuosi Dornachissa	366
	Seitsemää taidetta	369
	Näyttely Suomeen?	371
	Paluu kotimaan kesään ja aktiiviseen syksyyn	372
18		
	Näyttelyihme	376
19		
	Traagista ja kirkasta, pakkoa ja vapautta	383
	16-vuotiaan Merin merkintöjä 22.3.-3.6.1955	389
	Helmi Helminen ja suorastaan iloinen	
	hautajaistunnelma	392
	Kirjan ilmestyessä syksyllä vuonna 2014	396
	Kirjallisuus	398
	Arkistot	402
	Kuvalähteet	402

MITÄ VARTEN?

Kirjoita kirja Maija-tädistä, kuului kehotus. En tiedä, mistä se yhtenä aamuyönä nelisen vuotta sitten ilmaantui, mutta hyvin selvänä se tuli. Tiedostamattoman mieleni vihjeenä? Aamunhaltian kuiskauksena? Kollektiivisen alitajunnan tai ylitajunnan tarpeena? Viestinä tuonilmaisista? Olin yllättynyt, mutta aloin ajatella asiaa.

Maija Juvas, isäni sisar (1905-1955), oli lapsuuteni ehdottomasti tärkein aikuinen, hoivaajani ja opastajani. Häntä ja hänen viisauttaan ja hellää lujuttaan olen vuosikymmenet spontaanisti muistanut ja kiittänyt. Mutta kirja hänestä? Mitä varten?

Maija oli suomenkielen maisteri, kansanperinteen kerääjä ja tutkija, suomenkielen murteiden tuntija. Hän teki 1930-luvulla perinnetutkimuksen kenttätöitä eri puolilla Suomea, Ruotsin metsäsuomalaisten parissa sekä Karjalassa ja Virossakin siihen aikaan hyvin miesvaltaisella kulttuurin alalla. Hän oli yksi neljästä Päiväkirja-kirjallisuuslehden toimittajasta niin ikään 30-luvulla. Sitten hän ryhtyi Suomen steinerkoululiikkeen uranuurtajaksi. Nämä faktat eivät sinä aamuna kuitenkaan olleet

päällimmäisenä mielessäni. Oikeastaan tiesin niistä tuolloin aika vähän. Sen sijaan jotkut Maijan henkilökohtaiset kirjeet, päiväkirjamerkinnät ja joku lukemani artikkeli muistuvat mieleeni, samoin valokuvat hänestä lapsena. Niitä minulla oli hallussani. Omat lapsenmuistoni Maija-tädistä olivat tallessa sydämessäni. Vuosien mittaan olin kuin sattumalta tavannut ihmisiä, joihin Maija oli hiljaisella tavallaan tehnyt vaikutuksen. Kävin paikoilla, joissa veljeni ja minä olimme eläneet Maijan seurassa. Tietämättä ja suunnittelematta olin siis pitkään valmistautunut kirjan kirjoittamiseen. Kiinnostus vahvistui sitä mukaa kuin aamu valkeni. Päätin ryhtyä työhön.

Kolme päivää myöhemmin yllätyin taas. Kerroin suunnitelmasta ystävälleni, joka tuntee taustaani. Hän kysyi heti: Kai kirjoitat äidistäsikin? Mykistyin hetkeksi. Tottahan kirjaan äidistäkin jotain tulee, sanoin empien. Maija ja Astrid olivat opiskelutoverit, kulkivat yhdessä tutkimusmatkoillaan, tekivät lehtityötä samassa toimituksessa, innostuivat steinerkasvatuksesta yhdessä kolmannen tutkijaystävän Helmi Helmisen kanssa. He kaikki olivat syntyneet samana vuonna 1905. Maija ja Astrid olivat kälyt keskenään.

Koko kirjoitustehtävä muutti mielessäni väriä tai ainakin valööriä. Varjojen tummuus syveni ja kaikki kontrastit vahvistuivat. Äitini Astrid Reponen-Juvas, tunnettu 34-vuotias helsinkiläinen kulttuuriaktivisti, ampui itsensä eduskuntatalon eteises-

sä 12.3.1940 talvisodan päättyessä. Olin silloin vuoden ikäinen, veljeni viisivuotias. Miten osaisin Astridista kirjoittaa? Hänen itsemurhansa oli vaiettu asia, kuten itsemurhat yleensä ja tämä erityisesti. Minähän halusin kirjoittaa elämästä, en kuolemasta. Mutta huomasin jo, etten voi väistää. Tässä kertomuksessa on välttämättä kaksi päähenkilöä, Astrid ja Maija. Kenenkään elämäntarinaa ei voi kertoa ilman kuoleman läsnäoloa. Ilo, työ ja suru eivät sulje pois toisiaan vaan korostavat.

Kirjan nimeksi valikoitui "VAPAUDEN TAJU, kertomus Maija Juvaksesta ja Astrid Reposesta". Yksilön vapauden ja vastuun keskeinen eetos yhdisti ja elähdytti heitä. Samalla kirkastui toinenkin teema: lasten ainutkertaisen yksilöllisyyden, elämänilon ja luovuuden näkeminen ja varjeleminen. Se oli Maijan missio.

Riihimäellä pyhäinpäivänä

1. marraskuuta 2014

Meri-Helga Mantere (o.s. Juvas)

1

Reposen perhe saapuu Urjalaan

Urjalankylän väki seuraa Kaarle Valerian Reposen perheen muuttoa koulun mäelle uuteen koulutaloon. On vuosi 1900. Jo edellisen vuoden aikana koulussa aloiteltiin opetusta, mutta ensimmäinen opettaja oli paikkakunnalla vain vähän aikaa. Nyt odotetaan koulutyön vakiintuvan.

Ihan koulun lähellä samalla mäellä asuu monia vähävaraisia perheitä ja hiukan etäämpänä jokirannassa isompien talojen väkeä. Lapsia on paljon ja koulun alkaminen on merkkitapahtuma.

Jotkut ovat selvillä siitä, että opettajan virkaan oli yhdeksän hakijaa ja tämä Reponen valittiin yksimielisesti. Sekin tiedetään, että Reponen vaimonsa ja neljän lapsensa kanssa muuttaa paikkakunnalle Pohjanmaalta, Pyhäjoelta, siellä Reposella oli aikaisempi virkansa. Tyttöjen käsityön opettajan tehtävään on viisi hakijaa. Yksi on opettaja Reposen vaimo Aina Reponen. Hänet valitaan, mutta vielä samana syksynä hän pyytää eroa sairastelun takia.

Opettajaperheelle koulurakennuksen uutuus on mukava asia, mutta opettajan asunto on pienehkö kuusihenkiselle perheelle. Vanhimmat lapset ovat lukukauden aikana Forssassa, mutta ehtivät ennen sinne lähtöä vähän kotiutua Urjalankylään. Nuoremmatkin lähtisivät Forssan oppikouluun ennen pitkää.

Isäpappa käynnistelee kouluaan mallikkaasti, mutta äiti Ainan sairaus pahenee pahenemistaan. Hän kuolee kevään tul-
len. Pahat kielet vihjailevat, että rouva Reponen varmaankin
sairastui, kun auttoi kerran talvella selvästi humalassa ollutta
miestään kauhean loskaisessa ja tuulisessa säässä ylös koulun
mäelle.

Kaarle, tuttavallisemmin Kalle, on nyt leskimies ja neljän
lapsensa yksinhuoltaja. Käytännön kodinhoitoapua löytyy hel-
posti. Kallen naimaton sisar Edla tulee apuun Jämsästä. Edla
jää veljelleen moniksi vuosiksi apuemännäksi yhtenä perheen
jäsenenä. Mutta Kalle tietää, että säällisen suruajan jälkeen on
oikein ja paikallaan etsiä uusi vaimo ja taloudesta huolehtija.

Alun perin Kalle oli torpparin poika Putkilahden kylästä
Korpilahdelta. Nuorena miehenä hän ja vanhempi veljensä Nik-
las siirtyivät Jämsään, jonka kotikylää paljon isompi koko ja
vauraus lupasivat parempia tulevaisuuden näkymiä.

Kuinka ollakaan, salskeat ja yritteliäät nuorukaiset pääsi-
vät Jämsän suuren Kähön talon kahden tyttären ja heidän van-
hempiensa suosioon. Niklas nai tyttäristä vanhemman ja Kalle
nuoremman. Näin siis Niklaksesta tuli kotivävy ja talon isäntä.
Kalle sen sijaan opiskeli kansakoulunopettajaksi ja muutti val-
mistuttuaan nuorikkoineen Ylitornioon opettajan virkaa hoita-
maan. Sieltä he siirtyivät Pyhäjoelle, jossa Aina synnytti neljä
lastaan.

Leskeksi jäänyt Kalle löysi toisenkin vaimonsa Jämsästä. Tällä
kertaa hän kosi Milda Adelaide Rothmania, Ruotsulan karta-
non nuorinta tytärtä. Mildan isä, apteekkari Rothman oli tullut
Ruotsulaan naituaan silloin vaurasta sukukartanoa emännöi-
neen leskirouva Sofia Jackin, syntyjään Kekoni. Rothmanit oli-
vat kuitenkin köyhtyneet perusteellisesti apteekkarin epäon-
nistuneiden afäärien tähden. Tämän täytyi olla Sofialle kovin
katkeraa. Kartano menetettiin, mutta Rothmanit saivat sentään
jäää asumaan komeassa päärakennuksessa.

Vapauden taju

Kirja kertoo tositarinan kahdesta 1905 syntyneestä toimeliaasta älymystönaisesta, Maija Juvaksesta ja Astrid Reposesta. He olivat nuoria äidinkielen maistereita 1930-luvulla ja kälyt keskenään.

Murteiden ja kansanperinteen tallettajina ja tutkijoina heidän keräysmatkansa veivät heidät Suomen kaukaisille kylille ja Ruotsin metsäsuomalaisten pariin. He tapasivat monia katoamassa olevan perinnetiedon viimeisiä tietäjiä, taitajia ja kielimestareita.

Itävaltalaisen Rudolf Steinerin kehittämä antroposofia, ajatus elämästä kehitystienä kiinnosti Maijaa ja Astridia. Henkisen elämän sekä vapaan tahdon ja vastuun korostaminen kuuluivat antroposofiaan. Steiner kuvasi antroposofiaa virikkeinä, ei minään dogmina. Itsenäistä ajattelua tuli kunnioittaa. Se sopi Astridille ja Maijalle.

Maija Juvas löysi steinerpedagogiikasta innoittavan kutsumuksensa ja alkoi perehtyä sen käsitteisiin ja taidepainotteiseen käytäntöön. Astrid toivoi ainakin nuoremman lapsensa ehtivän lasta kunnioittavaan kouluun.

Talvisota ja sen ankarat rauhanehdot koituivat Astrid Reposen kohtaloksi, liian vaikeiksi hyväksyä. Sen hän ilmaisi äärimmäisellä uhrilla, omalla hengellään.

Maija otti hoivaansa Astridin ja veljensä Martin kaksi pientä lasta. Hän vietti heidän kanssaan monta sodan ja puutteen ja samalla läheisyyden vuotta.

Sodan ajanakin Maijan johtotähtenä pysyi steinerkoulun perustaminen Suomeen. Veikö tähti hänet perille, selviää kirjan loppuosassa.

Yhtä paljon kuin kirja heijastaa kansakunnan ja yksilöitten vaikeuksia viime vuosisadan alun katkerina ja vaarallisina vuosikymmeninä, se kertoo ilosta, toivosta ja onnistumisesta. Se vihjaa oman lapsuutemme ja jokaisen ihmisen lapsuuden yhteydestä perimmäiseen vapautteemme.

9 789523 183421

elää, on
set ja kevääntulo tunt
for maailmassa. Ja ne kuuluvat kunniall
tällä kertaa.